

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Moc v pomáhajících profesích

**Moc v pomáhajících profesích se zřetelem
na specifické prostředí českého dětského
domova**

Bc. Kateřina Balická, DiS.

Katedra praktické teologie
Mgr. Monika Ulrichová, Ph.D.
Studijní program: Teologie (N6141)
Studijní obor: Komunitní krizová a pastorační práce-Diakonika (6141T078)

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Moc v pomáhajících profesích napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 2.5.2023

Podpis:

Anotace

Cílem diplomové práce s názvem Moc v pomáhajících profesích je popsat specifika moci ve vztahu pomáhající a potřebný a předložit možné teoretické koncepty pomoci kterých lze mocenské vztahy v pomáhajících profesích analyzovat. Práce se mimo jiné soustředí na teorii trojúhelníku vzájemné závislosti, na jejímž základě je možné více porozumět vztahům, ve kterých je moc využívána k naplnění potřeb „mocensky silnější“ strany. V druhé části práce je téma moci konkrétně zasazeno do prostředí dětského domova a do vztahu vychovatel – dítě v dětském domově. Tato část nabízí aplikaci konceptuálního rámce teorie vztahů vzájemné závislosti pro účely reflexe mocenských postavení a mocenských vztahů v pomáhajících profesích.

Klíčová slova

Moc, bezmoc, pomáhání, pomáhající profese, trojúhelník vzájemné závislosti, dětský domov, pomáhající, potřebný.

Abstrakt

The aim of the thesis 'Power in the Helping Professions' is to describe the specifics of power in the relationship between the helping party and the recipient of the help. The work presents possible theoretical concepts through which we are able to analyse power relationships within helping professions. Furthermore, the thesis highlights the theory of the dependency triangle. The theory can be used to better understand the relationships in which power is used to meet the needs of the 'more powerful' party in the relationship. In the second part of the thesis, the issue of power is embedded in the orphanage setting and, in the educator-child relationship in the orphanage. This part offers an application of the dependency triangle concept for the purpose of power positions and power relationships reflection among the helping professions.

Keywords

Power, powerlessness, helping, helping professions, Karpman drama triangle, foster home

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Monice Ulrichové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, dále pak PhDr. Lubošovi Kobrlemu, Mgr. Alžbětě Hanychové za jejich rady a čas, který mi při psaní mé diplomové práce věnovali. Mé poděkování patří také mé rodině a přátelům za jejich podporu a trpělivost.

Obsah

Obsah	6
Úvod	8
1 Moc jako součást existence jedince a společnosti	10
1.1 Definice moci	11
1.2 Moc jako svoboda.....	11
1.3 Moc v mezilidských vztazích	12
2 Pomáhání a pomáhající profese	15
2.1 Pomáhání – kontext historie a současného pojetí.....	15
2.2 Pomáhající profese	16
2.3 Moc a mocenská nerovnováha ve vztahu pomáhající – potřebný	17
3 Moc v pomáhajících profesích z pohledu vybraných autorů.....	20
3.1 Moc v pomáhajících profesích z pohledu Ivana Úlehly a Karla Kopřivy – doporučení vědomého uplatňování moci	20
3.2 Moc v pomáhajících profesích z pohledu Adolfa Craiga – doporučení být si vědom limitů vlastního přesvědčení	22
3.3 Moc v pomáhajících profesích z pohledu Jitky Géringové a Thomase Moora – doporučení objevovat své stinné stránky	23
3.4 Moc v pomáhajících profesích z pohledu Jana Michalíka a Marie Hanákové – doporučení poznat motivy vlastního chování.....	25
4 Trojúhelník vzájemné závislosti	27
4.1 Role oběti.....	28

4.2	Role pronásledovatele.....	29
4.3	Role zachránce.....	29
4.4	Teorie vzájemné závislosti v životě každého z nás	30
4.5	Možnosti změny	32
5	Dětský domov jako místo distribuce moci	35
5.1	Děti v dětském domově jako potřební.....	37
5.2	Pracovníci dětského domova jako nositelé moci.....	41
5.2.1	Vychovatelé v dětském domově jako zdroje saturace potřeb dětských klientů.....	42
5.3	Propojení teorie trojúhelníku vzájemné závislosti a praxe dětského domova	45
6	Shrnutí	49
7	Závěr.....	52
8	Literatura a prameny.....	53
	Příloha 1.....	59

Úvod

Velmi mě oslovil projev bývalého prezidenta Václava Havla 'Sám sobě podezřelý' z 28. května 1991 v Kodani při přijetí Sonnigovy ceny za mimořádný přínos evropské kultuře.¹ Ústředním tématem projevu je moc a její úskalí. Autor si v projevu klade otázku, kde je hranice mezi využíváním a zneužíváním politické moci a začíná „být sám sobě trvale podezřelý“. Václav Havel zde přiléhavě popsal téma, které dílem fascinuje a dílem zneklidňuje i mne, a to nejen v politice, nýbrž zejména v mně blízkém prostředí pomáhajících povolání.

Pracuji v pomáhajících profesích 23 let. Během této praxe jsem měla možnost vidět různé způsoby uchopování moci a zacházení s ní. Zejména ona variabilita mocenských dynamik a vlastní otázky po původu způsobů zacházení s mocí mne dovedly k napsání této práce. Prostředí dětských domovů jsem věnovala už svoji bakalářskou práci s názvem Saturace základních vývojových potřeb jako součást vztahu pedagog – dítě², kde se primárně zabývám vztahem mezi dítětem a vychovatelem. V této diplomové práci chci na toto témat volně navázat, věnovat se mocenským dynamikám ve vztahu pomáhající – potřebný a následně toto téma zasadit do prostředí dětského domova a do vztahu vychovatel – dítě v dětském domově.

Téma moci prostupuje většinu oblastí našeho každodenního života a našich vztahů, nevyjímaje pomáhající profese včetně dětského domova. Je významným aspektem dějů, které se v daném prostředí odehrávají. Inspirována Havlem se ptám: Jsme v pomáhajících profesích sami sobě „podezřelí“? Další

1 HAVEL, Václav a Anna FREIMANOVÁ. *Sám sobě podezřelý*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014. ISBN 978-80-87490-56-3.

2 BALICKÁ, KATEŘINA. *Saturace základních vývojových potřeb jako součást vztahu pedagog - dítě*. 2018, Bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.

otázky, které si v rámci této práce kladu, jsou následující: Jak se takovým „podezřelým“ stát? Co v tom, jak zacházíme s mocí, může hrát roli? Jaká jsou specifika dynamiky moci v pobytových zařízeních, konkrétně v dětských domovech? Jak téma moci vnímají odborné autority z různých oblastí pomáhajících profesí?

Cílem práce je na základě odborných pramenů nabídnout teoretické koncepty pro analýzu mocenských dynamik ve vztahu pomáhající – potřebný a poukázat na možné teoretické rámce, s jejichž pomocí je možné se nad mocenskými dynamikami zamýšlet, jak s nimi na teoretické úrovni pracovat. Zaměřit se na teorie, které mohou umožnit v pomáhajících profesích reflektovat vlastní postoje a přístupy. Dále se v práci zabývám otázkou, nakolik je pro nás, pomáhající pracovníky moc důležitá. Které teoretické koncepty mohou pomáhajícím profesím pomoci k reflexi a analýze přístupů a postojů, které ve vztahu pomáhající – potřebný uplatňují?

V závěru práce jeden z teoretických konceptů – teorii trojúhelníku vzájemné závislosti – zasazuji do citlivého mezigeneračního prostředí dětského domova a poukazuji na to, jak může vypadat mocenská dynamika ve vztahu vychovatel – dítě v dětském domově.

Metodická poznámka: Pokud to text umožňuje, pracuji v diplomové práci se základními pojmy „pomáhající“ a „potřebný“. Alternativní možností by bylo rozlišovat v jednotlivých oborech termíny pracovník – klient v sociálních službách, pedagog – dítě ve školství, ošetřující – pacient ve zdravotnictví. Ráda bych ovšem zastřešila všechny tyto oblasti jednotnou terminologií, navíc zvolené termíny zostřují vnímání problematiky zacházení s mocí.

1 Moc jako součást existence jedince a společnosti

Téma moci provází lidstvo od počátku věků a prostupuje všemi obory lidské činnosti. Jak nám ukázal historický vývoj a zejména 2. světová válka, člověk dokáže být na obou stranách polarit. Dokáže být nábožensky řečeno „andělem“ i „dávlem“ – civilně silou povznášející i vedoucí k záhubě.

Podle Eduarda Bakaláře je zlo přirozenou součástí člověka a musí být pod kontrolou. Zlo podle něj bývá často spojováno s nelimitovanou touhou po moci, kterou je člověk fascinován. Pocit moci a výkon moci z jeho pohledu patří k nejpřitažlivějším a nejslastnějším zážitkům. „Velká část lidstva je připravena pro tyto zážitky vykonat vskutku hodně, mnozí pak cokoliv.“³, říká ve své knize *Úvahy o motivu moci*.

Jan Sokol také vidí moc ve společenském životě jako všudypřítomnou a poukazuje na ambivalenci v tom, jak ji lidé vnímají. Na jednu stranu je pro ně přitažlivá a na druhou stranu podezřelá a korumpující. „Málokdo je ochoten si připustit, že by se na ní nějak podílel, a zpravidla ji připisujeme někomu jinému, „těm nahoře“ atd.“⁴

Úvod k této kapitole moci zakončíme známými slovy Fridricha Nietzcheho „kdekoli jsem našel živé, našel jsem i vůli k moci.“⁵

3 BAKALÁŘ, E. *Úvahy o motivu moci* [online]. MACH, 1992. Dostupné z: <https://books.google.de/books?id=SncHAQAAMAAJ>

4 SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. str. 20

5 NIETZSCHE, Friedrich, Otokar FISCHER a Friedrich NIETZSCHE. *Tak pravil Zarathustra*. v Olomouci: Votobia, 1995.

1.1 Definice moci

V obecné rovině se mocí zabývala spousta autorů od Webera, Nietzscheho, Machiavelliho, Hobbese, Millse a jiných. Ze současných autorů jsou to např. Sokol, Bakalář nebo Foucault. Pro potřeby této práce uvedeme pouze některé.

Podle Velkého sociologického slovníku je „moc obecně schopnost donutit někoho, aby si počínal jinak, než by chtěl.“⁶ Winter definuje moc ve smyslu sociálním a říká, že moc je dovednost či schopnost jedné osoby vědomě či nevědomě vyvolat zamýšlené účinky na chování nebo emoce jiné osoby.⁷ Max Weber moc definuje jako „možnost prosadit svou vůli, a to i proti odporu ostatních“⁸ a rozděluje moc na moc základní, moc jako panství a moc na základě autority. Základní moc je podle Webera součástí každé živé bytosti a je nezbytná pro zachování života.⁹ Pojem panství označuje společenskou moc. Moc na základě autority je založená na dobrovolném uznání a následování většiny členů sociální skupiny, kde autorita působí.¹⁰

1.2 Moc jako svoboda

Jan Sokol ve svém pojetí moci vychází z Webera a chápe ji jako společenskou svobodu a spojuje ji se slovesem „moci“ a schopností prosadit svoji vůli, případně i proti odporu druhých. Dva lidé jsou pro Sokola dvě aktivní lidské svobody. Pokud se dva nositelé moci potkají, vzniká riziko

6 PETRUSEK, Miloslav, ed. *Velký sociologický slovník. I: A - O* / [Petrusek, Miloslav]. Praha: Karolinum, 1996.

7 WINTER, David, in: BAKALÁŘ, E. *Úvahy o motivu moci* [online]. MACH, 1992. Dostupné z: <https://books.google.de/books?id=SncHAQAAMAAJ>

8 SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007.

9 WEBER, Max a Jan ŠKODA. *Autorita, etika a společnost: pohled sociologa do dějin*. Praha: Mladá fronta, 1997.

10 SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo*.

střetu, konfliktu.¹¹

Spojení svobody a moci ukazuje na příkladu situace při soupeřivé hře, kdy hráči mají stejné podmínky, ale oba je vyhodnocují odlišně. Tah protihráče, tedy „prosazování protihráčovy vůle“ je ohrožení mých herních zájmů, ohrožení mé moci a mé svobody. Naopak výkon mé svobody je pro protihráče ohrožení jeho herních cílů a zájmů. Vyvozuje závěr, že svoboda jednoho (dle mého lze chápat jako moc jednoho) ve vztahu dvou lidí je pro druhého nepřátelskou mocí. Tento jev se každému z nás děje v běžných mezilidských vztazích. Uplatnění nároku na svobodu, který může rozšířit moji moc, se může stát ohrožením nebo minimálně zvýšením nejistoty druhého.¹²

1.3 Moc v mezilidských vztazích

Podle Evy Bedrnové a Ivana Nového má moc svůj význam a úlohu v strukturálním uspořádání společnosti vertikálním i horizontálním, tedy v mezilidských vztazích. Moc je součástí všech oblastí sociální interakce a komunikace jednotlivců. Prostor pro uplatňování moci se objevuje ve všech formách sociálního styku.¹³

Také Bedrnová a Nový, stejně jako Sokol tvrdí, že mocenská převaha jedné strany nad druhou je běžnou realitou. Mocenská převaha znamená větší úspěch při ovlivňování druhé strany. To je podle nich dáno jednak vrozenými a zčásti zděděnými osobnostními dispozicemi účastníků sociálního styku, jejich výchovou, a také vlivem sociálního prostředí, do kterého se narodili nebo v němž se v průběhu života ocitají. Důsledkem bývají různé úrovně sociálních pozic, různé komunikační a vztahové roviny.¹⁴ V kontextu uvedeného pojetí

11 Ibid.

12 SOKOL, Jan. *Etika, život, instituce: pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad, 2014.

13 BEDRNOVÁ, Eva a Ivan NOVÝ. *Moc, vliv, autorita*. Praha: Management Press, 2001.

14 Ibid.

moci zmíníme na tomto místě, že možnost „prosadit se“ či „poradit si s druhými“ bývá logicky u těch „rozvinutějších“, závislá na způsobilosti používat takových forem jednání, jejichž manipulativnosti si nejsou „méně rozvinutí“ partneři vědomi.¹⁵ Jde o komunikaci, která vede k neporozumění nebo k tlaku na protistranu, případně k její prohře. Konkrétně jde o jednání typu vyzařování nepřátelství, ignorace pravidel slušného chování, nepouštění druhého ke slovu, agresivní a bezohledné chování, používání psychického a fyzického násilí, vydírání, soupeření, hádky, vyvolávání konfliktů. Lidé mohou prostřednictvím těchto druhů jednání získávat moc nad druhými lidmi a dosahovat tím vlastních cílů. Hrubé komunikační síle prosazované agresivním způsobem se podle Bedrnové a Nového velmi těžko odolává a odkazuje nás do historie, kdy fyzická síla byla první stránkou moci plynoucí z osobnosti člověka.¹⁶

V pozitivní podobě mohou někteří lidé podvědomě a jiní zcela vědomě používat: úsměv, pravidla slušného chování, vstřícnost, naslouchání druhému, jednání ve prospěch druhých, nehádání se, nevyhledávání konfliktů, popřípadě upřednostňování kulturního řešení sporů. Strana, která umí výše uvedené prvky využívat, je ve více či méně vědomé výhodě.¹⁷ Užíváním pozitivních komunikačních prvků mohou stejně jako naplnění zájmů obou stran v ideálním případě sledovat pouze vlastní prospěch nebo neprospěch druhé strany. I na výsost čisté a pozitivně laděné nástroje lidské komunikace mohou být užívány jak s altruistickými, tak i s čistě egoistickými úmysly.

Každý člověk je „majitel moci“, můžeme to považovat za projev jeho svobody. Hranice svobody jsou tam, kde začíná svoboda druhého. Tady na sebe moc jednoho a druhého „naráží“. Vzniká riziko konfliktu a riziko zneužití

15 Ibid.

16 Ibid.

17 Ibid.

moci.

Moc je možné uplatňovat negativními i pozitivními prostředky, jejím uplatňováním můžeme sledovat své vlastní zájmy i zájmy druhé strany a můžeme tak činit vědomě i nevědomě.

2 Pomáhání a pomáhající profese

Anna Durnová v pořadu Fokus Václava Moravce¹⁸ řekla, že pomáháním hledáme spojení toho, že jsme lidé, jsme tu spolu na světě a musíme to tu spolu nějak vydržet, a to přes různé názory, které na věci máme. Lidé si navzájem pomáhají a spolupracují od počátku lidského života. „Miluj bližního svého...“¹⁹ bylo podkladem pro pomáhání v duchu křesťanství, a to v západní kultuře přetrvalo až do současnosti.

2.1 Pomáhání – kontext historie a současného pojetí

Pomáhání bylo a je mezi lidmi přirozenou a důležitou hodnotou, která navíc pomáhá budovat pevnější mezilidská pouta a je „prevencí“ lhostejnosti, sebestřednosti a sobectví. To vše je podpořeno vrozenou sociální povahou člověka a jeho fyzickou nedostatečností, která pomoc druhých přímo vyžaduje.²⁰ Jaro Křivohlavý spojuje pomáhání s přítomností svědomí. Svědomí je pro něj typickým lidským „kompasem“, který člověku umožňuje chovat se morálně, tedy s ohledem na druhé, spolupracovat a pomáhat si.²¹ Specifická podoba moci do pomáhání vstoupila v době vzniku moderních států, kdy vlivem osvícenských myšlenek byl respekt k pomáhání rozšířen o novou roli státních institucí, ve smyslu specifické sociální kontroly. Pomáhání se od té doby odehrává na více rovinách. Jednak státem organizované pomoci (často pomalé, zbyrokratizované a mocensky laděné, na druhou stranu šířeji

18 *Jak usmířit národ* [online]. ČT24. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11054978064-fokus-vaclava-moravce/222411030530007/>

19 Bible, Lv 19,18, Mt 22,39; Mk 12,31; L 10,27b a další místa

20 LORENZOVÁ, Jitka. Pomáhání a pomáhající profese. *Člověk, prostředí-výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 2001.

21 KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Mít pro co žít*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

dostupné), dále pak pokračující (ale nově institucionalizované) pomoci ze strany církví (vznikly např. Charita a Diakonie jako sociální organizace) a filantropicky laděných jedinců. Tyto ostatní formy stát v dnešní době dokonce podporuje a část svých sociálních úkolů na církevní i filantropické subjekty pomoci deleguje.

Jako téměř vše na světě i pomáhání může být dobré a méně dobré. Hodnotit prospěch pomáhání je ale nadmíru komplikovaná záležitost (jinak hodnotíme pomoc z pohledu jednotlivce, jinak obce, jinak rodiny, svou roli hraje i časové hledisko a aktuální etické priority).

2.2 Pomáhající profese

Podle Libora Musila jsou pomáhající profese organizované skupiny lidí specializované na řešení určitého typu problému, včetně teoreticky zdůvodněných postupů.²² Jitka Géringová definuje pomáhající profese jako skupinu povolání, která jsou založena na profesní pomoci druhým lidem. Do této skupiny řadí zdravotníky, pedagogy, sociální pracovníky, duchovní, psychology, terapeuty aj. Tyto profese mají společné prvky a jedním z nich je „vztah s klientem a zapojení vlastní osobnosti pomáhajícího“.²³

Pomáhající profese označují programy a činnosti poskytující potřebnému podporu nebo zdroje, a umožňují tak jeho osobní rozvoj či zlepšení životních podmínek. Může jít i o specializovanou skupinu pracovníků poskytující potřebným lidem zvládat jejich problémy či uspokojovat jejich materiální, psychologické nebo sociální potřeby. Do pomáhajících profesí můžeme zařadit sociální práci, medicínu, psychiatrii, psychologii, psychoterapii, pedagogiku, učitelství, právo a soudnictví, různé typy poradenství, teologie, pečovatelské,

22 MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003.

23 GÉRINGOVÁ, Jitka. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011, s. 69.

ošetřovatelství, osobní asistence aj.²⁴

2.3 Moc a mocenská nerovnováha ve vztahu pomáhající – potřebný

„Klient je do jisté míry bezmocný už tím, že něco potřebuje. Pracovník je do jisté míry mocný už tím, že pomáhá (nebo aspoň slibuje pomoc), aby málo mocný klient byl o něco mocnější.“²⁵ Podle Marie Smutkové je nerovnoměrné rozložení moci ve vztahu pomáhající – potřebný dáno legislativou a působením osobností pomáhajících. Dále může mocenskou převahu zvyšovat potřebnost, v některých případech možná až závislost potřebného na pomáhajícím, vyškolenost pracovníka na daný problém (potřebný je laik, pomáhající je pro daný problém „ten kvalifikovaný“) a také to, že pracovník je reprezentant většiny, normality. Vhodné přirovnání pro vztah pomáhající – potřebný by podle Smukové v některých případech mohlo být rodič – dítě. Za prvek moci na straně klienta je možné považovat možnost stěžovat si. Podobně se vyjadřuje i Úlehla: profesionální pomáhající je na straně státu, zákona, většiny společnosti, je představitel normality a většinové kultury, a to z něj ve vzájemném vztahu dělá přirozeně mocnějšího.²⁶

Zejména v sociálních službách se přidává ještě jedna možná příčina nerovnoměrného rozložení moci ve vztahu potřebný – pomáhající. Popsal ji švédský psychoterapeut Ernst Salamon. V běžné praxi známe a používáme model dodavatel – zákazník. Model je založen na tom, že dodavatel dodává a zákazník platí. To ale v pomáhajících profesích z části a sociálních službách

24 MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*.

25 KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 2000.

26 ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-36-9.

ve většině případů neplatí. Právě v tom, že tato základní zvyklost (dodavatel dodává, ale kupující neplatí) nefunguje, vidí Salamon počátek nerovného vztahu mezi pomáhajícím a potřebným. V pomáhajících profesích si málokdy potřebný za své služby platí. Neplatí zde směna služby za odměnu, model známý z běžného tržního prostředí dodavatel – kupující²⁷.

Salamon poukazuje na dvojí úkol sociálních služeb. Prvním je pomáhat a radit jedincům nebo rodinám a druhým úkolem sociálních služeb je vykonávat sociální politiku státu a prosazovat úřední moc. Pracovník je placený zaměstnanec organizace, která poskytuje potřebnému službu. Klient je tedy až jakýmsi „sekundárním zadavatelem.“²⁸

„Rozštěpení je nebezpečné a může vést k zneužití v případech, kde po zjištění určitých okolností musí sociální pracovník přijmout opatření či prosadit úřední moc“.²⁹ Pokud se zadání potřebného a státu neliší, pracovník beze zbytku plní zadání sekundárního zadavatele a vše je v pořádku. Problémy nastávají v momentě, kdy se zakázka potřebného a primárního zadavatele, tedy státu, rozchází. Pokud jde o první variantu, pracovník beze zbytku plní zadání sekundárního zadavatele. Pokud ale stojí zadání primárního a sekundárního zadavatele proti sobě, pracovník dá přirozeně přednost primárnímu zadavateli, což je stát a pracovníkův zaměstnavatel.³⁰

Větší moc je na straně pomáhajícího už z toho prostého důvodu,

27 SALAMON, ERNST. Kdo je zákazníkem sociálních služeb? *Human Systems: The Journal of systemic Consultation & Management* [online]. 1994, roč. 5. Dostupné z: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://systemika.g-i.cz/record/1333/files/Salamon,%20Ernst%20%20Kdo%20je%20zakaznikem%20socialnich%20sluzeb.pdf

28 Ibid.

29 Ibid.

30 Ibid.

že potřebný není „kupující“ a není plátce služeb, které jsou mu poskytovány.³¹

Z výše uvedeného vyplývá, že dojde-li ke konfliktu, svoboda pomáhajícího je navýšena minimálně o moc společenskou, moc danou státem, organizací, mocí „většiny“, vzděláním pracovníka, absencí hendikepu, který může vytvářet fyzickou nebo psychickou závislost. Čím větší moc, tím větší riziko neoprávněného uplatnění moci.

Existuje mnoho pohledů na to, co touhu po moci podněcuje, co způsobuje její růst. Určitá moc je zdravá a nutná pro zachování života a naplňování lidských potřeb. k tomu, aby svůj prostor moci (svobody) člověk rozšířil, podle Dachera Keltnera³² používá čtyři faktory – zájem o druhé, vyprávění příběhů, které spojují, ochotě dávat a vyjadřování vděčnosti. Růst moci je spojen s návalem příjemných pocitů. Při zesílení těchto pocitů na základě růstu moci zájem o druhé a další způsoby chování, které nám pomohly moc získat, odpadají a „dostává se ke slovu neodbytný prastarý hlas, volající po sebeuspokojení, což má za následek zneužití moci“.³³ Dle Keltnera dokonce pocit moci likviduje schopnosti, díky kterým jsme moc získali. Cítíme-li se mocní, začneme se chovat sebestředně, neuctivě, útočně. Jako mocní máme menší pocit závislosti na druhých, dovolíme si odsunout druhé ze zřetele a věnujeme se výhradně svým zájmům a touhám.³⁴

31 Ibid.

32 KELTNER, Dacher a Zuzana DYKOVÁ. *Paradox moci: jak získáváme a ztrácíme vliv*. Praha: Dobrovský s.r.o., 2016, s. 65–120.

33 Ibid

34 Ibid.

3 Moc v pomáhajících profesích z pohledu vybraných autorů

Předchozí kapitolu jsme ukončili popisem rizik, která plynou z mocensky nerovnoměrného vztahu. V následující kapitole se zaměříme na několik vybraných autorů, kteří ve své profesi s těmito riziky pracují, a přináší doporučení, jak výkon svojí profese posunout směrem k odpovědnějšímu zacházení s mocí.

3.1 Moc v pomáhajících profesích z pohledu Ivana Úlehly a Karla Kopřivy – doporučení vědomého uplatňování moci

Podle Ivana Úlehly je v sociální práci klíčový vztah pomáhajícího a potřebného. Tento vztah je podle něj odrazem toho, jak pracovník smýšlí o lidech a okolním světě a jaký má vztah sám k sobě. Moc je podle něj přirozenou součástí tohoto vztahu. Dle míry moci dělí metody sociální práce na kontrolu a pomoc. Oba způsoby práce považuje v sociální práci za žádoucí a rovnocenné.³⁵

Pomáhající si má být vědom, v jakém z těchto režimů s klientem pracuje, proč s klientem pracuje s větší či menší mírou moci a jaké mají tyto pracovní přístupy pozitivní i negativní následky a rizika pro potřebného i pomáhajícího.³⁶ Další klíčovou oblastí při práci s mocí je monitorování vlastních motivů a potřeb, nejen potřeb a přání klienta. Pro dobré zacházení s mocí je žádoucí si být vlastních potřeb a motivů vědom a v rámci sebereflexe umět sám sobě zodpovědět otázku, proč dělám, co dělám.³⁷ Kopřiva podobně jako Úlehla nabízí vymezení způsobů sociální práce dle míry používané moci

35 ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005.

36 Ibid.

37 Ibid.

na nedirektivní (podporující) a direktivní (řídící). Nedirektivní přístup považuje za vhodnější, způsobuje trvalejší změny, ale je potřeba na něj mít čas a sílu. Direktivní přístup považuje za vhodnější a bezpečnější, pokud klientovi hrozí nebezpečí nebo je v akutní krizi aj. Pro doplnění tématu uvádí škálu intervencí z pohledu míry moci. Za nejvíce mocenský typ intervencí pracovníka považuje instrukci, dále pak komentář, otázky a za nejméně mocenský intervenční nástroj považuje rezonanci.³⁸

Karel Kopřiva v knize *Vztah jako součást profese* také definuje dva zdroje moci pomáhajícího. Prvním z nich je legislativa vztahující se k danému druhu služby nebo instituce, vnitřní předpisy, psaná pravidla a také nepsaná pravidla služby nebo instituce. Dalším zdrojem moci je podle něj osobnost pracovníka. Míru moci, kterou pracovník ve vztahu s klientem užívá, dává do souvislosti s důvěrou klienta. Doslova říká „čím více moci, tím méně důvěry a blízkosti“.³⁹

Podle Kopřivy může pracovník s mocí zacházet velmi různě – vlídně, neomaleně, krutě, laskavě. Toto a nastavená hierarchie moci v zařízení vedou ke vzájemné manipulaci a různým reakcím ze strany potřebných. Nejčastěji jde o stažení se z kontaktu, zaujmutí postoje uctivé pasivity, uzavření se s vlastní zlobou a křivdou nebo žadonění o mezilidský kontakt. Tímto může docházet k maření cíle pomáhání, kterým by měly být rozvoj klienta a jeho autonomie. Manipulace je podle Kopřivy nejvýraznější v ústavních zařízeních, kde přebírá pomáhající největší míru moci nad klientovým životem.⁴⁰

38 KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*.

39 Ibid.

40 Ibid.

3.2 Moc v pomáhajících profesích z pohledu Adolfa Craiga – doporučení být si vědom limitů vlastního přesvědčení

Craig na nerovnoměrné rozložení moci ve vztahu pomáhající a potřebný usuzuje až v momentě, kdy představa pomáhajícího není v souladu s představou potřebného a pomáhající koná proti vůli potřebného. Ono konání proti vůli potřebného podle Craiga vyžaduje na straně pracovníka přesvědčení o tom, že jeho postup je správný.

Kořeny tohoto postupu vidí Craig ve filosofii z doby osvícenství. Ta má za to, že člověk by mohl a měl být rozumný a sociálně přizpůsobený. Smyslem lidského života je „normální“ a „šťastný“ život. Člověk by měl absolvovat školní docházku, zvolit si profesi, získat profesní vzdělání, postupně se osamostatňovat emočně i materiálně. Získávat stabilitu, psychickou zralost, odolnost, být dobře sociálně adaptovaný. Měl by postupně začít vlastní život, navázat vztah s partnerem, společně vychovat děti. vést po všech stránkách zdravý a přiměřený vztah. Poslední etapa života by měla být zaměřena na prarodičovství a odchod na odpočinek. „Cílem všech našich snah má být výchova zdravých, sociálně přizpůsobených lidí, kteří se cítí v mezilidských vztazích spokojeně a šťastně. Je třeba zabránit neurotickému vývoji, sociální nepřizpůsobivosti, pomatenosti a svérázným rodinným poměrům.“⁴¹ Pokud se lidský život neubírá tímto „šťastným a normálním“ směrem, došlo k „chybě“ a je na místě zasáhnout a chybu napravit. A od toho jsou tu pomáhající profese. Opravit chybu, umožnit jedinci se rozvinout ve zdravého a normálního. A to buď s jeho souhlasem, ale i bez něj.⁴² Dále autor na příkladech z historie poukazuje na tendence potírat z našeho pohledu nezdravé a nenormální a vnucovat správný životní styl. A to i proti vůli druhé strany. Zároveň

41 GUGGENBÜHL-CRAIG, Adolf a Petr PATOČKA. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2010. str. 36

42 Ibid.

poukazuje na to, jak se pravda a dobro v průběhu historie mění.⁴³

Craig má za to, že v momentě, kdy pomáhající musí jednat proti vůli klienta, v pomáhajícím se „perou“ zejména dva základní motivy – ochota pomáhat a touha vládnout. Puzení k moci dostává nelimitovaný prostor právě v momentě, když je prezentováno jako objektivně a morálně správné. „Sotvakdy byli lidé krutější, než když směli prosazovat „dobro“ krutými prostředky.“⁴⁴

Řešením je podle Craiga rozkrytí vlastních motivací konání, používá zejména sny a fantazie zkoumaných osob. Znat své mocenské stíny, které pomohou podrobněji rozkrýt motivy a předsevzetí pracovníka, považuje Craig za stěžejní pro práci s vlastní mocí.⁴⁵

3.3 Moc v pomáhajících profesích z pohledu Jitky Géringové a Thomase Moora – doporučení objevovat své stinné stránky

Géringová má za to, že v profesionální práci se odráží hluboce zakořeněné postoj pracovníka k životu a lidem, tedy to, co si myslíme o světě a lidech. Setkání pracovníka a klienta je prostor, kde oba uspokojují své potřeby a přání. Pracovník by si měl uvědomovat své motivy, se kterými do vztahu s klientem vstupuje, s vědomím toho, že jeho vlastní motivy mohou být ušlechtilé i méně ušlechtilé. K poznání vlastních motivů by měli pracovníkovi pomoci supervizoři, učitelé, kolegové. Čím vědomější bude jeho jednání, tím efektivnější může celý proces pomáhání být.⁴⁶ Géringová se na otázku moci v pomáhajících profesích dívá z pohledu analytické psychologie. Problematiku

43 Ibid.

44 Ibid.

45 Ibid.

46 GÉRINGOVÁ, Jitka. *Pomáhající profese*.

moci vysvětluje pomocí polarity persona – stín, kdy persona je naše sociální role v ideální tradiční podobě a stín je to, co se nám na sobě nelíbí a máme tendenci vytěšňovat z vlastního vědomí. Stíny jsou obtížně vnímatelné a dostat se k nim můžeme spíše na základě pohledu okolí.⁴⁷

Lidská psychika tedy obsahuje oba póly, světlý i temný. Za dobré fungování analytická psychologie považuje stav, kdy obě polarities jsou ve spojení. Tzn. když si sám v sobě uvědomuji mocného i bezmocného. Pro člověka je ale těžké přijmout ambivalenci, která přináší úzkost a nejistotu a má tendenci přiklonit se k jednomu pólu polarities. Dojde tak ke „štěpení polarities“ nebo ke „štěpení archetypu“.

V podobném duchu je napsaná kniha *Temný eros* Thomase Moora. Ústředním motivem knihy je postava markýze de Sade. Zlo, které markýz páchal a o kterém markýz psal, Moore považuje za něco, co odráží temné stránky každého z nás a my tyto temné stránky udržujeme tím, že je odmítáme uznat jako součást svých životů a vytěšňujeme je. Moore má za to, že skutečná laskavost se objevuje na pozadí bezohlednosti. „Pouze když připustíme selhání, je možné, aby se zrodily i okamžiky úspěchů.“⁴⁸ Podle Moora nám vše odpuzující a temné umožňuje zažívat plnost lidského života a rozvinout vlastní lidskou přirozenost. „Pokud si zlo představujeme jako jiné, než kdo nebo co jsme my, potom zůstane aspektem nebo výsekem života a zkušenosti, který je nám upřen díky omezenosti naší představivosti.“⁴⁹ Jinými slovy: pokud zlo nepoznáme, nemůžeme s ním nic udělat a jsme vůči němu bezmocní.

47 Ibid.

48 MOORE, Thomas. *Temný eros: o moci a bezmoci v mezilidských vztazích*. Praha: Portál, 2001. Spektrum (Portál). ISBN 80-7178-530-X.

49 Ibid.

3.4 Moc v pomáhajících profesích z pohledu Jana Michalíka a Marie Hanákové – doporučení poznat motivy vlastního chování

„Role pomáhajícího pracovníka vždy přináší určitá očekávání. Lpění na této roli někdy brání jasně vidět silné stránky jedinců, kterým je pomáháno, zranitelnost vlastní osoby jako pomáhajícího i vzájemnou závislost“,⁵⁰ říkají o pomáhání Peter Hawkins a Robin Shoet.

Jan Michalík v oblasti motivů pomáhajícího vidí tři základní pohnutky, které vedou k rozhodnutí v pomáhajících profesích pracovat. Prvním motivem je altruistický přístup k životu, ochota pomáhat, ochota podílet se na naplňování potřeb jiných lidí. Druhým motivem je realistický přístup, který je spojením osobnostních předpokladů pro výkon pomáhající profese s požadavky profese a realitou na trhu práce. Třetím základním motivem je podle Michalíka mocensko-manipulativní zaměření, touha po ovládnutí a ovlivňování životů druhých osob.

Podle Michalíka najdeme v osobnostech pomáhajících všechny tři motivy s tím, že jeden převládá. Při detailnějším sledování výkonu práce lze poznat, který motiv pomáhajícího převládá.⁵¹

Motivy pomáhajícího se ve své diplomové práci zabývala i Marie Hanáková.⁵² Uvádí, že pomáhání je obtížný a ambivalentní proces. Poukazuje tím na různost motivů v pomáhání a také na to, že úmysly pomáhajícího mohou být ušlechtilé, ale také méně ušlechtilé nebo dokonce negativní. Za nejdůležitější motivy v pomáhání považuje touhu po moci, naplňování vlastních potřeb – získat uznání a lásku, pocit vlastní důležitosti, soucit, pomáhání jako východisko z osamělosti, vlastní osobní neštěstí, zásluhovost

50 HAWKINS, Peter a Robin SHOET. *Supervize v pomáhajících profesích*. Portál, 2004.

51 MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011.

52 HANÁKOVÁ, MARIE. *Fenomén pomáhání aneb Proč lidé pomáhají druhým*. 2006, Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

(pomůžu a bude mi pomůženo) a v neposlední řadě zvědavost.

4 Trojúhelník vzájemné závislosti

Dalším nástrojem pro práci s mocí může být teorie trojúhelníku vzájemné závislosti. Ten v souvislosti s mocí a pomáháním popsal Luboš Koblre⁵³ v rozhovoru s Martou Duškovou ve sborníku vydaném na Podporu odborníků a rodičů v náročné životní situaci.

Trojúhelník vzájemné závislosti vychází z transakční analýzy Erica Berneho. Ta vychází z Freudova psychodynamického přístupu, poznatků Erika Eriksona a humanistické psychologie Carla Rogerse a Abrahama Maslowa.^{54 55}

Erik Berne popsal vztahy vzájemně závislých lidí a jejich funkčnost. Vztah nazývá hrou. Cílem hry je emoční soutěž o to, kdo bude na chvíli vítěz a získá uspokojení z výhry a kdo bude poražený.⁵⁶ Dalším cílem her je potvrzení našeho životního postoje k sobě a k okolnímu světu, který vzniká v průběhu života na základě pohlazení, pochvaly nebo naopak kritiky ze strany druhých osob. Jsou popsány čtyři základní možnosti postoje k sobě a k druhým: já jsem ok, ty jsi ok; já jsem ok, ty nejsi ok; já nejsem ok, ty nejsi ok; já nejsem ok, ty jsi ok.⁵⁷

53 Luboš Koblre je psycholog a psychoterapeut. Vystudoval jednooborové studium psychologie na FF UK se specializací na klinickou psychologii. Po ukončení studia se podílel na výzkumech nechtěných dětí (ILF – doc. Matějček) a působil jako manželský poradce a skupinový terapeut. Pracoval jako psycholog v krizovém centru RIAPS a tamtéž na lince důvěry. Aktuálně pracuje jako psycholog ve své soukromé praxi. Absolvoval celou řadu psychoterapeutických výcviků, např. výcvik v systemické terapii, transakční analýze, ericksonovské hypnoterapii, integrativní práci s tělem a dechem, transpersonální a spirituální psychologii, Pessó-Boydéné psychomotorické terapii.

54 BERNE, Eric, Ivana LANDOVÁ a Josef GRUMLÍK. *Co řeknete, až pozdravíte: transakční analýza životních scénářů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997.

55 LIBRA, JIŘÍ. *Seminář Transakční analýza*. Praha, 2022.

56 DUŠKOVÁ, MARTA. *Podpora odborníků a rodičů v náročné životní situaci*.

57 Ibid.

Na základě Berneho teorie mezilidských vztahů již zmíněné tzv. transakční analýzy vytvořil Stephan B. Karpman v roce 1968 teorii trojúhelníku vzájemné závislosti. V trojúhelníku vzájemné závislosti Karpman popisuje vztahy mezi vzájemně závislými jedinci, vysvětluje jejich funkčnost a příčiny setrvání účastníků ve vzájemné závislosti.

Hry v trojúhelníku vzájemné závislosti jsou založeny na emocích, jejich cílem je emoční soutěž, intenzivní emoční prožitek vítěze a získání uspokojení z výhry nebo intenzivní emoční prožitek prohry a získání pozice poraženého. Zatímco Berne ve svých hrách „operuje“ s více rolemi, Karpman je sjednotil na tři základní – pronásledovatel (perzekutor, kat), oběť a zachránce.

4.1 Role oběti

Obětí může být muž i žena. Oběť má odevzdaný postoj k lidem a světu. Sama sebe prožívá jako nevinou, bezmocnou, lítostivou, nešťastnou a vidí sama sebe jako bytost, které se nedaří. Tímto viděním sebe sama se snaží vyvolat v ostatních pocit viny nebo lítost s cílem přehodit odpovědnost za vlastní neštěstí na okolí.⁵⁸

Luboš Koblík popisuje psychologii oběti jako prožitek bezmoci a bezradnosti. Oběť má za to, že nemůže ke změně vlastní situace použít svoji energii, protože je to z jejího pohledu buď nesprávné, nebo má obavy, že za to bude trestána nebo už svoji energii všechnu vyčerpala. Události, které se jí dějí, si vysvětluje tak, že se z této pozice nedá uniknout a situace nemá řešení. Svoji historii považuje za neúspěšnou a neúspěch z jejího pohledu potvrzuje bezvýchodnost a fatálnost situace. Myslí si o sobě, že nemá dostatek moci (je nekompetentní), aby svoji situaci vyřešila, aby se vymanila z role oběti a „je přesvědčena, že se musí změnit ostatní, aby se cítila dobře“.⁵⁹

58 Ibid.

59 Ibid.

4.2 Role pronásledovatele

Pronásledovatel používá zastrašování, šikanu, nepřiměřenou kritiku, shazování, slovní výpady, neúměrné tresty. „Jeho chováním druzí trpí“⁶⁰. Je to člověk, který druhému v roli oběti neustále dokazuje, že je neschopná, nekompetentní a k ničemu. Odpor vůči němu okolí pečlivě zvažuje.⁶¹ „Jde o velmi frustrovaného popudlivého jedince, zatrpklého mrzouta, který druhým rád dává lekce“.⁶² „Proč vlastně pronásledovatel oběť neopustí, když je tak nedokonalá a hloupá“⁶³, ptá se autor textu. Má za to, že právě setrvávání ve vztahu a současně jeho ostrá kritika je jádrem závislostních vztahů. Bez oběti by pronásledovatel nemohl naplňovat svoji roli pronásledovatele. Pronásledovatel svoji oběť potřebuje, je na ní závislý. On je ve vztahu s obětí ten chytrý a schopný, oběť je ta „horší“. „Pronásledovatel nemůže žít s obětí, ale ani bez ní, neboť pak by ztratil pozici majitele pravdy a z toho vyplývající uspokojení“.⁶⁴

4.3 Role zachránce

Zachránce je altruistický, odvážný jedinec s ochranářskými sklony. Pokud pracuje v pomáhající profesi, pracuje více, než by měl, práce je pro něj až drogou, kde brání „outsidery“ všeho druhu. Má to ovšem tu nevýhodu, že na svých zachraňovaných je sám závislý. Pokud by se stali samostatnými, on sám by zůstal opuštěný. Z tohoto pohledu je jeho pomoc komplikovaná. Zachránce

60 KOBRLÉ, Luboš in: ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, s. r. o., 2011, s. 158.

61 PETITCOLLIN, Christel. *Oběť, kat a zachránce ve vztazích a komunikaci*. Praha: Portál, 2008.

62 DUŠKOVÁ, MARTA. *Podpora odborníků a rodičů v náročné životní situaci*.

63 Ibid

64 Ibid.

druhému člověku pomáhá, ale cílem není nezávislost potřebného, spíše naopak – cílem je závislost druhého na pomáhajícím a vyhnutí se např. vlastním nežádoucím pocitům, které mohou ze samoty nebo opuštění plynout. Na straně potřebného může vzniknout závislost nebo pasivita.⁶⁵

Luboš Koblle vidí zachránce jako někoho, kdo sám prošel pozicí oběti a chce pomáhat druhým, aby neměli stejné zážitky a zkušenosti jako má z dětství on. Závislost vztahů v trojúhelníku vzájemné závislosti ale může způsobovat to, že zachránce, aniž by to dělal úmyslně, je na své oběti závislý. Komu bude pomáhat, když oběť nebude potřebovat pomoc nebo péči.⁶⁶

Zachránce může nevědomě udržovat závislost oběti, řešit její problémy, pracovat pro oběť více, než oběť potřebuje nebo požaduje. Pokud se tato vztahová situace odehraje na poli pomáhajících profesí, vidí v tom Luboš Koblle velké riziko pro pomáhajícího i potřebného.⁶⁷

4.4 Teorie vzájemné závislosti v životě každého z nás

Zkušenost s trojúhelníkem vzájemné závislosti máme všichni. Všichni jsme po narození a během dětství byli závislí na pečující osobě. Závislost na mateřském organismu u narozeného dítěte je fatální a je důležité, jak s naší závislostí zacházejí lidé, kteří nad námi mají moc – rodiče, pečovatelé, sourozenci, učitelé. To, jak s námi zacházejí druzí, kteří nad námi mají moc, se následně odráží ve vztahu, který máme sami k sobě a nakolik důvěřujeme druhým a světu.

Všichni jsme byli malí, bezmocní a závislí na druhých a na tom, jak nám uspokojovali naše biologické i psychologické potřeby. Tato závislost trvá po celé dětství a jde o velmi významnou zkušenost v životě člověka. Tato

65 PETITCOLLIN, Christel. *Oběť, kat a zachránce ve vztazích a komunikaci*.

66 DUŠKOVÁ, MARTA. *Podpora odborníků a rodičů v náročné životní situaci*.

67 KOBRLLE, Luboš IN ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí*.

zkušenost může být u každého člověka různá. Některé děti nedostávaly, co potřebovaly, nebo dostávaly, co nepotřebovaly. Některým dětem nebyly naplňovány potřeby, byly druhými zneužívány pro naplnění jejich vlastních potřeb. Jejich potřeby byly v dětství frustrovány⁶⁸.

Frustrace je přirozenou součástí našeho života. v případě teorie vzájemné závislosti hraje ale důležitou roli míra frustrace, její rozsah, příčiny, a to v jakých vztazích se odehrává. Obecně je frustrace proces, kdy nejsou uspokojovány osobní potřeby jedince v dostatečné míře.⁶⁹ Z pohledu teorie trojúhelníku vzájemné závislosti je důležité rozlišovat dvě roviny frustrace. První je míra a četnost frustrace a celkový výsledný poměr mezi uspokojením a frustrací. Druhou významnou rovinou je to, v jakém vztahu k ní došlo. Z pohledu teorie vzájemné závislosti je důležitý poměr uspokojení a frustrace v nejbližších vztazích rodič – dítě nebo pečující – dítě a je žádoucí, aby rodič nebyl původcem neboli příčinou frustrace a dokázal na frustraci dítěte adekvátně reagovat. Reakce by měla obsahovat zejména emoční a tělové „ošetření“ následků frustrace. Pokud tato adekvátní reakce nenásleduje, může dojít k tomu, že dítě prožívá frustraci z důvodu, že nemá to, co by potřebovalo a zároveň frustraci z neadekvátní reakce ve vztahu rodič / pečující – dítě. Rodič svou reakcí frustraci násobí.⁷⁰

Člověk, který má v dětství dlouhodobě frustrované potřeby, se postupně posouvá do pozice oběti a začíná se tak prožívat a chovat. Cítí se bezvýznamný, bezmocný vůči životu a ostatním. Tato dětská část v člověku zůstává i v dospělosti a stáří. Vyžaduje péči a více se spoléhá na ostatní než

68 DUŠKOVÁ, MARTA. *Podpora odborníků a rodičů v náročné životní situaci.*

69 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří.* Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

70 Z osobního rozhovoru s PhDr. Lubošem Kobrlem, psycholog a psychoterapeut, Praha, Loosova 22, Praha [20.2.2023]

sám na sebe. Jeho osobnost vykazuje různou míru závislosti (emoční, kognitivní, tělové aj.) na ostatních. ⁷¹

Teorie trojúhelníku vzájemné závislosti nám tedy říká, že pokud vyrůstáme v rodině nebo v pečujícím vztahu, kde nejsou naplňovány naše potřeby (jako děti tedy zažíváme vztah, kde je moc využívána k naplnění potřeb mocnější nebo „silnější“ strany), zažívá bezmocné dítě pocit bezmoci a ocitá se v pozici oběti. Tento pocit nekončí dospělostí a člověk se jako oběť může cítit i v pozdějším věku, kdy už je fyzicky samostatný a nezávislý. Pociť bezmoci je nepříjemný pocit různé intenzity. Pro člověka v roli oběti je pocit bezmoci (při nejmenším) nepříjemným prožitkem, a tak přirozeně hledá možnosti, jak tyto trýznivé pocity prožívat méně nebo neprožívat vůbec. Jednou z cest, jak vyjít z pozice oběti je posunout se do pozice zachránce nebo pronásledovatele. Zachránce dělá zachránce a pronásledovatele dělá pronásledovatelem právě oběť.⁷²

V případě, že pracovník vyrůstá v mocensky nevyrovnaném prostředí, je pravděpodobné, že si tyto modely bude přenášet i do svých osobních i pracovních vztahů⁷³.

4.5 Možnosti změny

Moc je svůdná a nebezpečná síla a podle Luboše Koblého v rodinách převládá tendence udržovat závislost druhého na sobě. I přesto vidí šanci ke změně v osobnosti dítěte a jeho touze po autonomii. Tendenci organismu se osamostatnit a projevit svou vlastní sílu. Toto přirozené směřování k růstu a autonomii může významně ovlivnit střet s mocí a kompetencemi rodiče nebo

71 TŘEŠŇÁK, PETR. Totalita začíná v dětství. *Respekt* [online]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2009/30/totalita-zacina-v-detstvi>

72 Ibid.

73 KOBRLÉ, LUBOŠ. *Z osobního rozhovoru.*

pečovatele a učít se s mocí zacházet kompetentním a zralým způsobem. V širším kontextu tato tendence znamená úspěšnou snahu lidstva nezůstávat v podřízených pozicích a vyvíjet se směrem k rovnocennějším vztahům.⁷⁴

Základ vztahů v trojúhelníku vzájemné závislosti je emoční manipulace, ambivalence a soutěžení a připomínají spíše vztahy mezi rodiči a dětmi (pronásledovatel kritizující rodič, zachránce jako ochraňující rodič). Pokud se chce člověk ze závislých vztahů vymanit, je možnou cestou směřování k tzv. trojúhelníku nezávislosti. Základem vztahů v trojúhelníku nezávislosti je partnerství, respekt, spolupráce.⁷⁵

V trojúhelníku nezávislosti jsou také tři pozice – posilovaný / podporovaný, motivátor a facilitátor. Role podporovaného nahrazuje roli oběti, role motivátora nahrazuje roli pronásledovatele a role facilitátora nahrazuje roli zachránce. V případě pomáhajících profesí je nejvýraznější změna taková, že podporovaný (bývalá oběť) nebude udržována v pozici oběti a bude dostávat takovou podporu, která ji bude dodávat pocit sebedůvěry a aktivizovat její vlastní moc. Motivátor (bývalý pronásledovatel) svoji energii nebude využívat pro kritiku oběti, ale bude ji motivovat a vyzývat ke změnám. Rozšíří své vědomí o uvědomění pocitu slabosti a bezmoci a využije svoji touhu po autonomii, aby našel zodpovědnější způsob, jak s těmito pocity zacházet. Facilitátor (bývalý zachránce) bude vést podporovaného k tomu, aby se zachránil sám. Rozšíří své vědomí o uvědomění pocitu nedůležitosti a využije svůj potenciál k tomu, aby s nimi, podobně jako pronásledovatel a oběť, také zacházel jinak.⁷⁶

K tomuto směřování má podle Luboše Koblého potenciál každý. Nemusí ho aktuálně rozvíjet, ale potenciál růstu „zůstává někde uvnitř. Nerozvinutý,

74 Ibid.

75 KOBRLE, Luboš IN: ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí*.

76 DUŠKOVÁ, MARTA. Podpora odborníků a rodičů v náročné životní situaci..

nepodporovaný, ale přítomný.“⁷⁷

Nutnou podmínku pro posun z trojúhelníku vzájemné závislosti do trojúhelníku nezávislosti je rozpoznat, v jakém trojúhelníku se člověk pohybuje nebo převážně pohybuje. Důležité je i porozumění fungování teorie v běžném životě. Chce-li se člověk posunout směrem k nezávislým a autonomním vztahům jsou tyto dvě podmínky nezbytné a mnohdy velmi náročné.⁷⁸

⁷⁷ KOBRLÉ, Luboš in: ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domáci násilí*.

⁷⁸ Ibid.

5 Dětský domov jako místo distribuce moci

Dětský domov je školské zařízení, kde se realizuje ústavní a ochranná výchova a péče. Jde o zařízení veřejné a jeho účel je výchovný. Aktuálně je v České republice 142 dětských domovů, ve kterých žije 6345 dětí a dospívajících.⁷⁹

Umístění do zařízení ústavní a ochranné výchovy nařizuje soud v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Do ústavní péče mohou dítě svěřit také jeho rodiče, resp. osoby zodpovědné za jeho výchovu. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.⁸⁰

Účelem dětského domova jako školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je poskytovat nezletilé osobě na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péčí v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.⁸¹

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do dětského domova nepatří děti, které mají závažné poruchy chování a děti jsou vzdělávány na běžných školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova jsou umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše

79 Kolik žije dětí v dětských domovech? *Nadační fond Veroniky Kašákové* [online]. 2019 [cit. 01.04.2023]. Dostupné z: <https://www.nfvk.cz/kolik-zije-deti-v-detskych-domovech-v-cr/>

80 Formy náhradní výchovy. *Otevřená budoucnost* [online]. 2018. Dostupné z: <http://www.otevrenabudoucnost.cz/formy-nahradni-vychovy>.

81 Ibid.

18 let a také zde mohou být umístěny nezletilé matky spolu se svými dětmi.⁸²

Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v dětském domově je výchovná skupina nebo rodinná skupina. Tvoří ji nejméně 6 a nejvíce 8 dětí zpravidla různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují do jedné výchovné skupiny, pouze výjimečně do jiných a z vážných důvodů. Děti do výchovných skupin se zařazují se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby.⁸³

Dětem v dětském domově je poskytováno stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky, úhrada nákladů na zdravotní služby a léčiva, kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu ze zařízení, úhrada nákladů na dopravu do sídla školy. Dále dětem mohou být hrazeny potřeby pro využití volného času a rekreaci, náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost, náklady na soutěžní akce, náklady na dopravu k osobám odpovědným za výchovu.⁸⁴

V zájmu přípravy na budoucí samostatný život dítěte může být v zařízení zřízena jedna nebo více samostatných bytových jednotek pro ubytování jednotlivých dětí nebo nejvýše tříčlenné skupiny dětí, které se připravují na odchod ze zařízení. Do těchto bytových jednotek mohou být umístěny děti starší 16 let podle kritérií a za podmínek stanovených vnitřním řádem zařízení.⁸⁵

Stěžejním dokumentem, který řídí a upravuje činnost dětského domova, je vnitřní řád, který vypracovává ředitel a musí být schválen diagnostickým ústavem. Vzorový vnitřní řád je taxativně vymezen prostřednictvím Vyhlášky

82 *Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. In: Sbíрка zákonů. 4.3.2018.*

83 *Ibid.*

84 *Ibid.*

85 *Ibid.*

438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.⁸⁶

Vnitřní řád obsahuje informace k charakteristice zařízení, postup při přijímání, přemísťování a propouštění dětí, informace k organizaci výchovně vzdělávacích činností v zařízení, informace k organizaci péče o děti v zařízení, práva a povinnosti dětí v zařízení a práva a povinnosti osob odpovědných za výchovu, úhrady nákladů na péči o děti v zařízení, postup zařízení při zajištění bezpečnosti a ochraně zdraví.⁸⁷ Doslovný výčet témat, které musí obsahovat vnitřní řád uvádíme v příloze č. 1. V jakém rozsahu mají být tato témata specifikována, zákon ani vyhláška neuvádí.

Zákon 109/2002 Sb. vymezuje povinnosti dítěte s nařízenou ústavní výchovou. Patří sem dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu zařízení. Dále má dítě v dětském domově dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví. Předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost. Podrobit se na výzvu ředitele zařízení kontrole, zda není ovlivněno alkoholem nebo návykovou látkou.⁸⁸

5.1 Děti v dětském domově jako potřební

Dítě se dostává do dětského domova ze dvou důvodů. Prvním důvodem k umístění dítěte do dětského domova jsou objektivní důvody, které znemožnily plnit výchovnou funkci, např. úmrtí, vážné onemocnění,

86 Ibid.

87 Ibid.

88 Ibid.

dlouhodobá hospitalizace rodičů, vazba, pobyt v cizině apod.⁸⁹ Druhým a častějším důvodem pro umístění dítěte do dětského domova je dysfunkční rodina.

Dítě z dysfunkční rodiny je ohroženo možností rozvinutí syndromu CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte).⁹⁰ Tato porucha vzniká v důsledku špatného zacházení, aktivního ubližování nebo nedostatečné péče, kdy dítě trpí zanedbáváním jeho důležitých životních potřeb⁹¹. Mezi dětmi, mohou být individuální rozdíly v důležitosti potřeb, v míře a způsobech naplnění. Pro všechny ale platí, že pokud potřeby naplněny nejsou, je ohrožen život dítěte a jeho vývoj.⁹²

Adekvátní naplnění potřeb vede k pocitu spokojenosti a smysluplnosti. Pokud potřeby adekvátně naplněny nejsou, vznikají deficity.⁹³ Jsou-li potřeby naplněny nedostatečně, jedná se o deprivaci. Opakem deprivace je traumatizace, kdy silný podnět z venku prorazí ego a dochází k narušení osobnosti, myšlení a vědomí. Neléčené trauma může být překážkou v naplňování potřeb dítěte.⁹⁴ Podle Levina je trauma ztráta obranných mechanismů a traumatizované dítě prožívá bezmoc a zoufalství.⁹⁵

89 TAXOVÁ, Jiřina. *Výchovné problémy dětských domovů*. SPN, 1967.

90 VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008.

91 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATEJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Jan FISCHER, Jaroslav KOCH a Martin JANEČEK, eds. Prague, Czech Republic: Karolinum, 2011, s. 270.

92 ŠMARDOVÁ, VLASTA. Škola profi.cz: Potřeby dětí. [online] [cit. 02.04.2023]. Dostupné z: <https://www.skolaprofi.cz/>

93 PESSO, Albert, Diane BOYDEN-PESSO a Petra S. VRTBOVSKÁ. *Úvod do Pessu Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN, 2009, s. 100–103.

94 Ibid.

95 LEVINE, Peter A. a Maggie KLINE. *Trauma očima dítěte: probouzení obyčejného zázraku léčení: od raného dětství po dospívání*. Praha: Maitrea, 2012.

Dítě je v uspokojování potřeb závislé na dospělém.⁹⁶ Pokud rodiče nebo pečovatelé, event. další členové rodiny jsou k dítěti necitliví a bezohlední, podřizují je nebo využívají k uspokojení vlastních potřeb, lze toto chování chápat jako zneužití fyzické síly či psychické nadřazenosti a moci dospělého nad komplementárně podřízeným a závislým dítětem.⁹⁷

Podle řady odborníků má dítě vrozenou schopnost se z traumatické události zotavit. Podle Levina a Klienové zotavení spočívá v projevení soucitu, uznání toho, co se dítěti stalo, zajištění jeho bezpečí, ujištění, že cokoli se stalo, je už pryč a pomoc dítěti postoupit v čase do přítomnosti, připomenutí jeho vlastních zdrojů, které mu napomohou ke zvládnutí situace. Úspěšná práce vyžaduje naladění na dítě, kreativitu a ochotu pochopit, jak dítě vnímá svět.⁹⁸

Ziegler pojmenoval tři hlavní terapeutické podpory dětem – první je rozum a poznání (přerámování traumatu do přijatelné perspektivy), druhá je oblast citů (práce s emocemi) a třetí je chování (nalézt nové způsoby chování). Zotavení podle něj spočívá v tom, že dítě najde dostupnou a stabilní osobu. Podpora v uvedených oblastech a bezpečný vztah s bezpečnou osobou by se měly projevit v jistějších a hlubších vztazích s okolím.⁹⁹

Podle Matouška a Pazlarové je základem zotavení terapeutické rodičovství. Jedná se o specifické strategie zaměřující se na přestavbu negativního vnitřního modelu na pozitivní vnitřní model. Pennigton za cíl péče o dítě s traumatem považuje zážitek korektivní zkušenosti, kdy blízká osoba poskytuje péči a podporu. Tedy pozitivní zkušenost v blízkých vztazích, která může „oslabit“ prožité negativní zkušenosti v blízkých vztazích.¹⁰⁰

96 ŠMARDOVÁ, VLASTA. *Škola profi.cz: Potřeby dětí*.

97 VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*.

98 Ibid.

99 MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2020.

100 MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro*

Cairnosová klade důraz na to, aby základní vlastnosti pečovatelů byly spolehlivost, přátelskost, empatie a aby pečovatel byl směrem k dítěti pozorný. Tyto vlastnosti mají umožňovat vytvořit si k dítěti citovou vazbu s pozitivně laděným postojem.¹⁰¹

Jim Banks má za to, že pro dítě s traumatem je léčivý a cenný každý pečující vztah. Za základní stavební kámen uzdravujícího vztahu považuje empatii. Vzájemnost v rámci vztahu nemusí znamenat výměnu životních příběhů, ale spíš to, že dítě může sdílet subjektivní zkušenost druhého. Právě tyto zkušenosti empatického, vzájemného spojování vedou podle něj k uzdravení.¹⁰²

Podle Orlanse a Levyové má „terapeutický vztah stejné charakteristiky jako vztah s bezpečnou vztahovou osobou.“¹⁰³

Výše uvedená doporučení vypovídají o tom, že stav, do kterého se dítě dostává kvůli dysfunkční rodině, není konečný a neměnný. Podle řady odborníků je možné tento stav ovlivnit, léčit. Z doporučení řady odborníků je patrné, že klíčový nástroj pro zotavení je bezpečí, tedy bezpečný vztah s pečující osobou, bezpečné vztahové prostředí, bezpečný prostor. Od pečujícího se v bezpečném vztahu očekává přijetí reakcí a chování dítěte, poskytování péče a podpory pro zažití korektivní zkušenosti, ochotu pochopit pohled dítěte na svět, naladit se na něj a stvrzovat a nerozporovat jeho prožívání každodenních situací. Očekávané vlastnosti osoby, která pečuje o dítě s traumatem, jsou spolehlivost, přátelskost, empatie a schopnost být pozorný.

profesionály a rodiny. Praha: Portál, 2020.

101 Ibid.

102 Ibid.

103 Ibid.

5.2 Pracovníci dětského domova jako nositelé moci

V dětském domově působí pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci. Pedagogičtí pracovníci zařízení vzdělávají a vychovávají děti a klienty v souladu s cíli výchovy a vzdělávání stanovenými zákonem 109/2002 Sb. a dalšími právními předpisy. Pedagogickým pracovníkem zařízení může být pouze ten, kdo vedle předpokladů stanovených zákonem o pedagogických pracovnících splňuje předpoklad psychické způsobilosti. Mezi pedagogické pracovníky patří ředitel, vychovatel, asistent vychovatele.¹⁰⁴

Pedagogickým pracovníkům zákon 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních v paragrafu 21 vymezuje pravidla v oblasti hodnocení dětí a rozsah pozitivních i negativních výchovných pravomocí neboli rozsah možných výchovných opatření, které mohou ve vztazích se svěřenými dětmi v souladu s cíli výchovy uplatnit. Výchovná opatření jsou dvojího druhu – pozitivní a negativní. Mezi pozitivní výchovná opatření zákon řadí věcnou či finanční odměnu, navýšení kapesného, možnost mimořádné vycházky či návštěvy kulturního zařízení aj. Z negativních výchovných opatření je vychovatel zákonem oprávněn k uplatnění zákazu vycházky, odnětí možnosti zúčastnit se akce organizované zařízením, snížení kapesného aj.

Považuji za důležité zmínit, že souběžně s výchovnými opatřeními, jako prostředky moci plynoucí ze společenské moci, zde jsou i prostředky plynoucí z osobnosti pedagogického pracovníka. Jde o prostředky typu – pochvala, uznání, úsměv, zajímavý program. v negativní rovině např. nepřízeň nebo poslání na konec fronty v jídelně aj.

104 Ibid.

5.2.1 Vychovatelé v dětském domově jako zdroje saturace potřeb dětských klientů

Vychovatel je z pohledu zákona o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. pedagog. Pedagog je uvedeným zákonem vymezen jako ten, "kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání."¹⁰⁵

Pedagog, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve školském výchovném a ubytovacím zařízení nebo v jeho oddělení zřízeném pro děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy nebo ve středisku výchovné péče, je z pohledu zákona o pedagogických pracovnících, vychovatel. Zákonem předepsaná kvalifikace vychovatele je vysokoškolské vzdělání v pedagogických oborech zaměřených na speciální nebo sociální pedagogiku, dále vyšším odborným vzděláním zaměřeným na speciální pedagogiku nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku. Dalšími předpoklady pro výkon činnosti vychovatele je plná způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a prokázaná znalost českého jazyka.¹⁰⁶

Pracovní doba pedagogických pracovníků je podle zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce stanovena na 40 hodin týdně. Pracovní doba pedagogických pracovníků je složena z přímé a nepřímé pracovní činnosti. Vychovatelka ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy má stanovený rozsah přímé pedagogické činnosti na 25–27 hodin týdně a rozsah práce související

105 563/2004 Sb. *Zákon o pedagogických pracovnících. Zákony pro lidi – Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

106 Ibid.

s nepřímou pedagogickou činností na 13-15 hodin týdně. Přesné rozvržení přímé a nepřímé činnosti stanovuje ředitel zařízení. Vychovatelé zpravidla pracují v nepřetržitém provozu formou osmi- a dvanáctihodinových směn.¹⁰⁷

V oblasti pravomocí vychovatele dané zákonem 109/2002Sb., který uvádíme v úvodu této kapitoly, by se mohlo zdát, že výčet pravomocí a zejména pak výčet výchovných opatření kopíruje zvyklosti v běžném vztahu rodič – dítě a dětskému domovu, potažmo pracovníkům dětského domova dává do rukou prostředky výchovy, které se běžně používají ze vztahu rodič – dítě. Odborná veřejnost se ale na vychovatele jako na náhradní rodiče nedívá.

Matějček má za to, že role vychovatele v dětském domově se od role rodiče nebo náhradního rodiče v mnohém liší. Vychovatel je v rámci náhradní výchovné péče zaměstnanec zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Na rozdíl od rodiče pracuje od do, dostává mzdu, čerpá dovolenou, pobývá v pracovní neschopnosti.¹⁰⁸ Podle Matějčka jsou tyto role odlišné také právním vztahem mezi dospělým a dítětem, vzájemným uspokojováním potřeb, trvalostí a hloubkou citových vztahů, společnou budoucností, přijetím dítěte, soužitím a sdílením aj.¹⁰⁹

Také Albín Škoviera¹¹⁰ říká, že vychovatel není rodič a nemá jím být. Má organizovat skupinový život, má být iniciátorem přijetí dítěte i s jeho životním traumatem. Má mu pomáhat s minulostí a hledat budoucnost. Vychovatel musí rozumět tomu, co se v dítěti děje. Pokud tomu tak není, nemůže rozumět tomu,

107 562/2006 Sb. Zákon zákoník práce. Zákony pro lidi – Sbirka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>

108 BALICKÁ, KATEŘINA. *Saturace základních vývojových potřeb jako součást vztahu pedagog – dítě.*

109 MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují.* Praha: Portál, 2015.

110 ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech].* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

co dítě prožívá a jak se to odráží na dění ve skupině. Vychovatel má mít takovou přípravu na povolání, aby tyto procesy uměl vnímat, rozuměl jim a dokázal jimi provést svěřené děti.¹¹¹

V čem se role vychovatele a náhradního rodiče může podobat, je to, že ve vztahu dospělý – dítě jsou vychovatel i rodič „sami za sebe“. Základem vztahu rodič dítě nebo pečovatel dítě je osobnost rodiče nebo pečovatele. „Nejde být jen pozorovatel“, říká Matějček.¹¹²

Ve vztahu mezi rodičem nebo pečovatelem a dítětem probíhají interakce. Interakce Matějček definuje jako „vzájemné předávání podnětů mezi dvěma nebo více lidmi, výměnu akcí a reakcí, vzájemné působení jeden na druhého“¹¹³. Jeden vysílá a druhý přijímá, druhý vysílá a první přijímá – oba jsou ve vzájemném vztahu a co udělá jeden, má vliv na druhého.“¹¹⁴ Projevy dítěte se obou (rodiče i pečovatele) dotýkají, oba se neubrání různým projevům vlastní libosti a nelibosti.

Interakce a reakce na projevy druhého ve vztahu jsou ovlivněny povahou dítěte, povahou vychovatele, vzájemnými očekáváními, požadavky, vlastní historií, dosavadní životními, a i pracovními zkušenosti. Významné je podle Matějčka i to, co jsme sami zažili jako děti a převzali od rodičů.¹¹⁵

Matějček má za to, že to, co se děje mezi dítětem a jeho blízkými (v interakci), má svá pravidla a svůj řád a vše probíhá automaticky. Ani jeden z aktérů interakce nemá možnost interakci kontrolovat ani vůlí, ani rozumem. Když silnější ublíží slabšímu, ozve se přirozeně vztek, když si dítě ublíží, vzbudí to v nás lítost a/nebo soucit. Dítě roste, začíná se pohybovat a začíná

111 Ibid.

¹¹² Ibid.

113 Ibid., s. 98.

114 Ibid.

115 MATĚJČEK, Zdeněk a Karel ŠEJNA. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994.

více a více projevovat svoji energii – leze, běhá, něco vyžaduje, k něčemu nás vyzývá, k něčemu nás provokuje. Z dítěte se stává svébytná osobnost, která nás ovlivňuje. „Vychovatel je účastníkem interakce, je to ní vtažen“.¹¹⁶

Na závěr této kapitoly bychom ráda postavila vedle sebe zjištění kapitoly 6.1 a 6.2. Dítě s traumatem potřebuje vysoce kompetentního a lidsky zralého pečovatele (v kontextu dětského domova vychovatele). Zároveň pečovatel (v kontextu dětského domova vychovatel) je v interakcích s dítětem sám za sebe a hlavní roli má jeho osobnost. Osobnost pečovatele a jeho základní přirozené reakce jsou formovány rodinným zázemím, zkušenostmi, tím, co pečovatel zažil ve vlastní rodině (způsob nakládání s mocí nevyjímaje) atd.

5.3 Propojení teorie trojúhelníku vzájemné závislosti a praxe dětského domova

Na základě výše uvedené teorie a popisu dětského domova bych ráda kapitolu Dětský domov jako distribuce moci uzavřela popsáním problematičké události ve vztahu vychovatel dítě v dětském domově z pohledu teorie trojúhelníku vzájemné závislosti.

Do dětského domova nastoupí dospívající chlapec. Do té doby žije s rodiči a sestrou. Ve vztahu s rodiči nedochází k naplňování chlapcových potřeb. Příčiny mohou být různé, v mojí praxi jde nejčastěji o zanedbávání potřeb dítěte, zneužívání, psychické nebo fyzické týrání, psychická nemoc matky, úmrtí jednoho z rodičů aj. Po příchodu do dětského domova se chlapec chová velmi přizpůsobivě, nejsou zaznamenány žádné konflikty s pracovníky domova nebo ostatními dětmi. Záhy se u chlapce objeví psychické problémy. Ty jsou řešeny hospitalizací na dětské psychiatrii, medikací a po ukončení hospitalizace pravidelným docházením na psychoterapii. V průběhu 18 měsíců výrazně vzroste chlapcova uzavřenost a tendence rozhodovat o svém životě bez vědomí

¹¹⁶ Ibid., s. 42.

vychovatele. Své zájmy a rozhodnutí prosazuje vůči některým pracovníkům nepřátelským a verbálně útočným způsobem. Jeden z vychovatelů toto chování vyhodnocuje jako problematické a jako útok na svou osobu. Pokud dojde ze strany chlapce na nedodržení pravidel a projevy nepřátelství, použije výchovné prostředky, které mu dává zákon (např. zákaz vycházek). Z pohledu zákona 109/2002 je vše v pořádku. Chlapcova povinnost je plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení. Vychovatel postihováním nedodržování pravidel a postihováním nepřátelství zajišťuje výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje a řádné výchovy a využívá k tomu prostředky dané pro tuto oblast platnou legislativou. Použití výchovných opatření ale k úpravě chlapcova chování nevede. Neúspěšnost vede u vychovatele k pocitu bezmoci, chlapcovo opoziční chování zůstává beze změny, případně narůstá.

Výrazná frustrace na obou stranách (na straně chlapce i na straně vychovatele) může způsobit zvyšování tlaku na uplatnění vlastní moci a může se přenášet do dalších oblastí péče. Naplněné potřeby zvyšují pravděpodobnost spolupráce a přátelskosti vůči druhým, frustrace naopak navozuje pohotovost organismu k nespolečnosti a nepřátelství.¹¹⁷ V důsledku těchto přirozených tendencí může docházet k úbytku dobré vůle, která je nezbytná pro hledání řešení.

Případová supervize s použitím teorie vzájemných vztahů může mimo jiné nabídnout perspektivu, která se zaměří jednak na věcný problém, ale zároveň nastíní druhou rovinu, a to rozložení moci ve vztahu a nabídne možnosti propojení současného stavu se způsobem zacházení s mocí v raném vztahu s rodičem nebo pečovatelem.

Optikou teorie trojúhelníku vzájemné závislosti můžeme chování chlapce uvidět jako následek vztahu s rodiči, kteří nevyužívali svoji moc k naplnění

117 WIKISOFIA.CZ. Agrese a násilí – Vymezení pojmů. In: [cit. 03.05.2023]. Dostupné z: https://wikisofia.cz/wiki/Agrese_a_n%C3%A1sil%C3%AD

potřeb chlapce. Chlapec prožíval sám sebe v pozici oběti. Setrvání v této pozici je pro něj aktuálně neúnosné a v dětském domově (možná posílen psychoterapií) ze svého pohledu vidí cesty, jak z této role odejít. Touha vymanit se z této pozice není vědomá. Tlak vychovatele na předávání informací a přizpůsobení se pravidlům dětského domova může chlapce vtahovat do předchozí role oběti. To pro něj může znamenat návrat do prožívání bezmoci. To chlapec důrazně odmítá (nikoli vědomě, může jít o odmítání, které nedokáže vysvětlit nebo mu může přisuzovat jiné důvody).

Na straně vychovatele bychom s pomocí teorie závislých vztahů mohli zaměřit pozornost na raný vztah s rodiči nebo pečovateli a zjišťovat, zda aktuálně prožívaná bezmoc nesouvisí s bezmocí v raném vztahu s rodičem nebo pečovatelem. V kontextu problematické situace s dospívajícím chlapcem by to mohlo znamenat, že prožitek bezmoci neplyne jen z problematické situace s chlapcem, ale také z jeho vlastní historie a jeho zážitků ve vlastní rodině.

Výše uvedená perspektiva teorie trojúhelníku vzájemné závislosti může rozšířit pole, na kterém se situace odehrává. Může nám pomoci pochopit reakce druhého a pomoci pochopit i naši reakci. Je větší pravděpodobnost, že vychovatel s těmito výchozími informacemi nebude chlapcovo nepřátelství vyhodnocovat jako chování s cílem ublížit jeho osobě. Může dojít k přehodnocení chování z původního „chlapec se chová agresivně“ na „chlapec se brání“. Perspektiva teorie trojúhelníku vzájemné závislosti přináší i informace o druhému aktéru vztahu a poukazuje na jeho možnou citlivost na prožitek bezmoci neboli jeho intenzivnější prožívání.

Poznaný širší kontext situace může vést v prvním kroku k přehodnocení situace a v druhém kroku pomoci volit přílehavější použití mocenských prostředků, ať v rovině osobnostní nebo v rovině mocenských prostředků organizace. Vedení instinktivními reakcemi je intuitivní, automatické,

nekontrolovatelné vůlí a rozumem. Není zpravidla v moci člověka reagovat jinak, než reaguje. Je tedy dobré mít k dispozici nástroj, který může pomoci nahlédnout „za tyto instinktivní reakce“.

Porozumění situaci na základě teorie vztahů vzájemné závislosti může následně pomoci vychovateli volit prostředky, které mohou více naplňovat jeho roli vychovatele, jako někoho, kdo má rozumět tomu, co se v dítěti odehrává, má být ochoten pochopit, jak dítě vnímá svět a má být schopen poskytnout dítěti zážitek korektivní zkušenosti v blízkých vztazích.

6 Shrnutí

Moc je fenomén, který se týká všech oblastí lidského života. Moc ve svém životě přisuzujeme zejména politice, médiím, nadnárodním firmám, ale málokdy si uvědomujeme, že moc se týká i našich životů, našich vztahů a nás samotných. Moc je běžnou součástí mezilidských vztahů, stejně jako mocenská převaha nebo mocenské oslabení.

Moc je přirozenou součástí našich životů a má své místo i v situacích pomáhání druhým. Individualizace společnosti, sociální stát i rozpad tradiční rodiny dávají pomáhání profesionální podobu s názvem pomáhající profese. Pomoc se zde odehrává prostřednictvím vztahu pomáhající – potřebný. Nerovnoměrnost moci je zde umocněna několika faktory. Hlavním faktorem je už samotná potřebnost (faktická oslabenost) potřebného. Dalším je autorita, kterou do rukou pomáhajícího ukládá společnost, resp. stát (mj. prostřednictvím legislativy a pravidel organizací). Dalším významným faktorem může být fakt, že potřebný není vždy plátcem služby, která je mu poskytována. Minimálně tyto tři faktory mohou vztah pomáhající – potřebný mocensky problematizovat.

V práci dávám prostor vybraným autorům a jejich pohledu na moc v pomáhajících profesích. Na základě jejich pohledů, priorit a doporučení, která pro práci s mocí dávají, jsem jejich texty rozčlenila do čtyř tematických celků. Vybraná pojetí považuji pro analýzu mocenských dynamik v pomáhajících profesích za stěžejní. Základní myšlenka Karla Kopřivy a Ivana Úlehly spočívá ve vědomé práci s mocí. Na základě vědomého uchopení moci může být míra moci pomáhajícího více regulována dle potřeb potřebného. Adolf Craig přináší do oblasti dynamik moci téma vlastního přesvědčení a varuje před jeho mocenským uplatňováním.

Texty Jitky Géringové a Thomase Moora akcentují zejména odvahu hledat

a pojmenovávat vlastní stinné stránky pomáhajícího. Přínosem cesty odhalování vlastních stinných stránek je jejich poznávání a následné přijímání jako součást sebe sama. Pokud nahlédneme stíny sami v sobě, je menší pravděpodobnost, že za aktéry zla budeme označovat druhé a že se ochudíme o účinný nástroj, jak s temněšími stránkami osobnosti nakládat. Čím vědomější bude jednání pomáhajícího, tím efektivnější může celý proces pomáhání být.

Jan Michalík a Marie Hanáková jsou v této práci představeni jako autoři, kteří s tématem dynamiky moci spojují zejména poznání vlastních motivů. Popisují poznání vlastních potřeb a porozumění vlastnímu chování a pomáhání jako cestu k potřebám klienta.

Posledním teoretickým konceptem, kterým se tato práce zabývá, je teorie trojúhelníku vzájemné závislosti (vycházející z transakční analýzy Erika Berneho), kterou v roce 1968 popsal Stephen B. Karpman. Teorie popisuje vztahy vzájemně závislých lidí, jejich funkčnost a setrvání účastníků ve vzájemné závislosti. Role aktérů závislých vztahů Stephan B. Karpman pojmenoval jako oběť, pronásledovatel a zachránce.

Teorie vzájemné závislosti vychází z faktu, že každý z nás byl jednou závislým dítětem a počáteční etapu svého života prožil v mocensky nerovnoměrném vztahu (bezmocný – mocný).

Způsob zacházení s mocí je podle teorie vzájemné závislosti důležitým momentem, který v budoucnosti ovlivňuje náš způsob vztahování se k druhým a naše způsoby zacházení s mocí. Klíčový moment vtažení do trojúhelníku vzájemné závislosti je frustrace, její míra a příčiny a druh vztahu, ve kterém se odehrává. Člověk, který má v dětství frustrované potřeby, se posouvá do pozice oběti, a začíná se tak prožívat i chovat. Ten, kdo dítěti z jakéhokoli důvodu potřeby nenaplní, je z pohledu teorie trojúhelníku vzájemné závislosti pronásledovatel nebo zachránce. V primárním vztahu v raném dětství má tuto

rolí zpravidla rodič nebo pečovatel. Pocit oběti nemusí končit dospělostí a jedinec se jako oběť může prožívat i v pozdějším věku. Jedním z neuvědomovaných řešení, jak z této pozice a z ní plynoucích bezmocných pocitů uniknout, je přesun do pozice pronásledovatele nebo zachránce. Téma uzavírá kapitola, která nastiňuje řešení tzv. trojúhelníku nezávislosti, který umožňuje z rolí oběti, pronásledovatele a zachránce vystoupit. Jeho základem jsou vlastní potřeby – jejich poznání, akceptace a naplnění.

Práci uzavírá kapitola Dětský domov jako místo distribuce moci, která popisuje dětský domov jako místo, které má svůj legislativní rámec, tzn. má vymezené cíle, role, pravomoci, nástroje a základní pravidla v uplatňování moci. Dále věnuji pozornost podstatě instituce dětský domov, tedy vztahu vychovatel – dítě. V rámci tohoto vztahu se zaměřuji na důležité aspekty, které mohou mít vliv na vlastní distribuci moci. Na jedné straně je dítě, v jehož případě bývají ve velkém množství případů důvodem pro odebrání z rodiny právě nenaplněnost potřeb ze strany rodičů nebo pečovatelů. Na straně druhé stojí vychovatel; reakce a chování vychovatele v blízkých vztazích určuje mj. to, co zažil jako dítě, a vzory, které převzal od svých rodičů.

Na závěr v rámci modelové problémové situace (na příkladu čtrnáctiletého chlapce a jeho vychovatele) nabízím propojení teorie trojúhelníku vzájemné závislosti s praxí dětského domova.

7 Závěr

V diplomové práci jsem se zabývala dynamikou moci v pomáhajících profesích. Práce nabízí teoretické koncepty, jak se na moc v pomáhajících profesích dívat a možnosti, jak si zacházení s mocí vysvětlovat. Porozumění dynamikám moci může být posilou pro naše vztahy i pro nás samotné.

Moc a bezmoc jsou běžnou součástí života, pomáhání a pomáhající profese nevyjímaje. Z jistého úhlu pohledu se tak tímto mohou problematizovat některé lidské vztahy, ať už osobní nebo profesní. Někteří z nás mohou mít potíže těmito procesům úspěšně čelit. V diplomové práci jsem se zabývala teoretickými koncepty, které by nám mohly tuto obtížnost alespoň v některých aspektech usnadnit. (Aplikaci těchto teorií do přímé podpory pomáhajících pracovníků doporučuji odborníkům zabývajícím se psychoterapií, koučováním či supervizí.)

Mám za to, že přenesené teorie mohou být využity pro analýzu i mocenských vztahů na poli pomáhajících profesí. Z našeho pohledu mohou uvedené koncepty v oblasti mocenské dynamiky dobře posloužit v oblasti školství např. v dětských domovech, v oblasti pobytových služeb např. v domovech pro osoby se zdravotním postižením, ale i v oblastech, kde se mocenské vztahy problematizovaly natolik, že bylo nutné využít dalších odvolacích instancí.

Věřím, že pohledy, které uvedené koncepty nabízejí, mohou rozšířit pohled na problematiku a podpořit dobrou vůli obou stran.

8 Literatura a prameny

BAKALÁŘ, E. *Úvahy o motivu moci* [online]. MACH, 1992. ISBN 978-80-270-1979-3. Dostupné z: <https://books.google.de/books?id=SncHAQAAMAAJ>

BALICKÁ, KATEŘINA. *Saturace základních vývojových potřeb jako součást vztahu pedagog – dítě*. 2018, Bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.

BEDRNOVÁ, Eva a Ivan NOVÝ. *Moc, vliv, autorita*. Vyd. 1. vyd. Praha: Management Press, 2001. ISBN 978-80-7261-053-2.

BERNE, Eric, Ivana LANDOVÁ a Josef GRUMLÍK. *Co řeknete, až pozdravíte: transakční analýza životních scénářů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 978-80-7106-231-8.

KOBRLE, Luboš. Jak pomáhat. In: DUŠKOVÁ, MARTA. *Podpora odborníků a rodičů v náročné životní situaci*. Porozumění – společnost pro rehabilitaci rodin se zdravotně postiženými dětmi i dospělými za podpory Ministerstva zdravotnictví ČR v rámci Národního plánu pro vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením, 2001.

DUŠKOVÁ, MARTA. *Podpora odborníků a rodičů v náročné životní situaci*. Porozumění – společnost pro rehabilitaci rodin se zdravotně postiženými dětmi i dospělými za podpory Ministerstva zdravotnictví ČR v rámci Národního plánu pro vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením, 2001.

GÉRINGOVÁ, Jitka. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Vyd. 1. vyd. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-394-3.

GUGGENBÜHL-CRAIG, Adolf a Petr PATOČKA. *Nebezpečí moci*

v pomáhajících profesích. Vyd. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-809-8.

HANÁKOVÁ, MARIE. *Fenomén pomáhání aneb Proč lidé pomáhají druhým*. 2006, Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.

HAVEL, Václav. *Sám sobě podezřelý*. Vydání první. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2014. ISBN 978-80-87490-56-3.

HAWKINS, Peter a Robin SHOHET. *Supervize v pomáhajících profesích*. Portál, 2004. ISBN 80-7178-715-9.

KELTNER, Dacher a Zuzana DYKOVÁ. *Paradox moci: jak získáváme a ztrácíme vliv*. Praha: Dobrovský s.r.o., 2016. ISBN 978-80-7390-372-5.

KOBRLE, LUBOŠ. *Z osobního rozhovoru*. 2023.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 4. vyd. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-80-7178-429-6.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Mít pro co žít*. Vyd. 2., v KNA 1., rozš. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-404-0.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATEJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Jan FISCHER, Jaroslav KOCH a Martin JANEČEK, eds. Vydání čtvrté. vyd. Prague, Czech Republic: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-2866-0.

LEVINE, Peter A. a Maggie KLINE. *Trauma očima dítěte: probouzení obyčejného zázraku léčení: od raného dětství po dospívání*. 1. vyd. v českém jazyce. vyd. Praha: Maitrea, 2012. ISBN 978-80-87249-27-7.

- LIBRA, JIŘÍ. *Seminář Transakční analýza*. Praha, 2022.
- LORENZOVÁ, Jitka. Pomáhání a pomáhající profese. *Člověk, prostředí-výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 2001, s. 173–182.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0853-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Karel ŠEJNA. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 978-80-85282-83-2.
- MATOUŠEK, Oldřich, ed. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály a rodiny*. Vydání druhé. vyd. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1707-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-7178-548-4.
- MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Vyd. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.
- NIETZSCHE, Friedrich, Otokar FISCHER a Friedrich NIETZSCHE. *Tak pravil Zarathustra*. v Olomouci: Votobia, 1995. ISBN 978-80-85885-79-8.
- PESSO, Albert, Diane BOYDEN-PESSO a Petra S. VRTBOVSKÁ. *Úvod do Pessu Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. 1. vyd. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2009. ISBN 978-80-86620-15-2.
- PETITCOLLIN, Christel. *Oběť, kat a záchránce ve vztazích a komunikaci*. Vyd. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-362-8.

PETRUSEK, Miloslav, ed. *Velký sociologický slovník. 1: A–O* / [Petrusek, Miloslav]. Vyd. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 978-80-7184-164-7.

SALAMON, ERNST. Kdo je zákazníkem sociálních služeb? *Human Systems: The Journal of systemic Consultation & Management* [online]. 1994, roč. 5, s. 305–318. Dostupné z: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://systemika.g-i.cz/record/1333/files/Salamon,%20Ernst%20%20Kdo%20je%20zakaznikem%20socialnich%20sluzeb.pdf>

SOKOL, Jan. *Etika, život, instituce: pokus o praktickou filosofii*. Vydání v této podobě první. vyd. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-223-1.

SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-066-6.

ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-262-0288-2.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠMARDOVÁ, VLASTA. Škola profi.cz: Potřeby dětí. [online] [cit. 02.04.2023]. Dostupné z: <https://www.skolaprofi.cz/>

TAXOVÁ, Jiřina. *Výchovné problémy dětských domovů*. SPN, 1967.

TŘEŠŇÁK, PETR. Totalita začíná v dětství. *Respekt* [online]. ISSN 1801. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2009/30/totalita-zacina-v-detstvi>

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat*. Vyd. 3., v Sociologickém nakl. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 978-80-86429-36-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

WEBER, Max a Jan ŠKODA. *Autorita, etika a společnost: pohled sociologa do dějin*. 1. Aufl. vyd. Praha: Mladá fronta, 1997. Souvislosti 11. ISBN 978-80-204-0611-8.

WIKISOFIA.CZ. Agrese a násilí - Vymezení pojmů. In: [cit. 03.05.2023]. Dostupné z: https://wikisofia.cz/wiki/Agrese_a_n%C3%A1sil%C3%AD

Formy náhradní výchovy. *Otevřená budoucnost* [online]. 2018. Dostupné z: <http://www.otevrenabudoucnost.cz/formy-nahradni-vychovy>.

Jak usmířit národ [online]. ČT24. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11054978064-fokus-vaclava-moravce/222411030530007/>

Kolik žije dětí v dětských domovech? *Nadační fond Veroniky Kašákové* [online]. 2019 [cit. 01.04.2023]. Dostupné z: <https://www.nfvk.cz/kolik-zije-deti-v-detskych-domovech-v-cr/>

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

[online]. [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

Zákon č. 562/2006 Sb. Zákon zákoník práce. *Zákony pro lidi – Sběrka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. [online]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-262>

Zákon č. 563/2004 Sb. Zákon o pedagogických pracovnících. Zákony pro lidi -
Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [online].
Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

Příloha 1

Vnitřní řád

Charakteristika a struktura zařízení

a) název právnické osoby, která vykonává činnost zařízení, sídlo a telefonní číslo, případně též číslo faxového spojení, elektronická adresa a webové stránky zařízení

b) organizační struktura právnické osoby, která vykonává činnost zařízení,

c) charakteristika jednotlivých součástí zařízení a jejich úkolů,

d) personální zabezpečení,

e) organizační zajištění spolupráce s osobami odpovědnými za výchovu.

2. Postup při přijímání, přemísťování a propouštění dětí:

a) vymezení náplně činnosti zaměstnanců právnické osoby, která vykonává činnost zařízení,

b) spolupráce s příslušnými orgány a dalšími subjekty,

c) zajišťování pomoci po propuštění ze zařízení.

3. Organizace výchovně vzdělávacích činností v zařízení:

a) organizace výchovných činností,

b) organizace vzdělávání dětí,

c) organizace zájmových činností,

d) systém prevence sociálně patologických jevů.

4. Organizace péče o děti v zařízení:

a) zařazení dětí do rodinných skupin nebo výchovných skupin,

b) kritéria a podmínky umístění dětí do bytové jednotky

c) ubytování dětí,

d) materiální zabezpečení,

e) finanční prostředky dětí,

f) systém stravování,

g) postup v případě dočasného omezení nebo přerušení poskytování péče v zařízení,

h) postup v případě útěku dítěte ze zařízení.

5. Práva a povinnosti dětí:

a) systém hodnocení a opatření ve výchově,

b) kapesné, osobní dary a věcná pomoc,

c) organizace dne (pracovní dny, volné dny),

d) pobyt dětí mimo zařízení (vycházky, pobyt u rodičů či jiných osob, přechodné ubytování mimo zařízení),

e) kontakty dětí s rodiči a dalšími osobami (návštěvy, písemné a telefonické kontakty, předávání věcí),

f) spoluspráva dětí,

g) podmínky zacházení dětí s majetkem právnické osoby, která vykonává činnost zařízení,

h) smluvní pobyt zletilých nezaopatřených osob v zařízení,

i) postup při podávání a vyřizování žádostí, stížností a návrhů řediteli, pedagogickým pracovníkům zařízení a dalším osobám a orgánům.

6. Práva a povinnosti osob odpovědných za výchovu.

7. Úhrada nákladů na péči o děti v zařízení:

a) vydání rozhodnutí,

b) způsob odvolání.

8. Postup zařízení při zajištění bezpečnosti a ochraně zdraví:

a) zdravotní péče a zdravotní prevence,

b) prevence rizik při pracovních činnostech,

c) postup při úrazech dětí,

d) postup při onemocnění dětí,

e) postup při intoxikaci dítěte alkoholem nebo jinými návykovými látkami, postup při sebepoškození dítěte nebo sebevražedném pokusu, postup při agresivitě dítěte, kterou ohrožuje zdraví a životy jiných nebo vlastní.